

Наконечна О.
*Доцент кафедри культурології
Одеського національного
університету імені І.І. Мечникова*

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ АРТЕФАКТІВ КУЛЬТУРИ НА РІЗНИХ ЕПІСТЕМОЛОГІЧНИХ РІВНЯХ

Сучасне дослідження вітчизняної філософії та культури поступово, але неуклібно трансформується зі сфери академічного пізнання в необхідний компонент практичної діяльності. Зі зміною філософських та культурологічних «перемінних», обумовлених глобальною зміною систем світосприйняття, обов'язково відбувається відповідний вплив на соціокультурну складову реальності, який відчувається на всіх рівнях людського існування, незалежно від професійної спрямованості, соціального статусу та життєвої мотивації. Такий вплив є очевидним, оскільки існування будь-якої людини протікає в процесі перетворення «першої» природи на «другу» - олюднену, тобто в процесі створення і використання штучних культурних проявів.

Сума досягнень реалізації культурного, в тому числі і духовного потенціалу людства на кожному етапі його розвитку закріплюється за допомогою матеріальних носіїв. Тому саме через дослідження штучних матеріальних елементів соціокультурної реальності людства можливе визначення інших, більш складних компонентів його екзистенції. Існування будь-якого духовного прояву культури зовні певного матеріального носія априорі позбавлене смислу, тому будь-яке спеціалізоване знання про культуру - філософське, історичне, етнологічне, мистецтвознавче тощо - має фактологічним підґрунтям дослідження штучно створених об'єктів, і насамперед це матеріальні прояви культури.

Між тим, неможна не зважати на те, що сфера штучного в сучасній соціокультурній реальності безперервно збільшується, а разом з тим постійно має вирішуватися потреба в упорядкуванні цього неупинно зростаючого масиву. Звичайно, вона і вирішується в сфері конкретно-практичного застосування, на вузькоспеціалізованому рівні, на різних наукових засадах, без врахування міждисциплінарних зв'язків, зовні певних теоретико-методологічних підходів.

Також слід зазначити, що, незважаючи на наростаючі зміни в сучасній епістемологічній парадигмі, в контексті так званого «гуманітарного» знання про культуру її феномени і досі освітлюються здебільшого шляхом дескрипції, в кращому випадку оцінки, без їх пояснення та формулювання критеріїв аналізу та чітко визначеної термінології, досить часто обумовлені ідеологічною кон'юнктурою. Тобто, можна констатувати, що попередні тенденції в руслі гуманітарних досліджень не дозволяли їм досягти рівня створення теорій, в тому числі і такої суспільно значимої концепції, як теорія штучних об'єктів як матеріальних проявів культури.

Проте, відмічена вище зростаюча потреба у якісному, адекватному пізнанні соціокультурної дійсності обумовила розвиток наукової творчості, озброєної потужним інструментарієм сучасної методології, не обмеженої усталеними, але застарілими уявленнями про реальність, що дозволяє аналізувати і пояснювати, а відтак і впливати на явища культури, а не тільки констатувати і описувати їх.

організації ціннісно-нормативних людських проявів. В різних галузях життєдіяльності людства такі прояви навіть у буденній свідомості називаються «культурою» - наприклад, релігійною, економічною, художньою, професійною тощо. Саме цей рівень наукового узагальнення вважається специфічно «культурологічним», і застосування його є правомірним в будь-яких напрямках культурологічних досліджень (так, наприклад, може йтися, відповідно, про культурологічний аспект релігії, економіки, мистецтва, певної професійної галузі).

Підсумовуючи ці положення, можемо констатувати, що дослідження артефактів культури відбувається на трьох рівнях: метафізичному (філософському), який досліджує

І однією з найважливіших в цьому контексті нам вбачається проблема дослідження матеріальних культурних проявів, або, як їх прийнято називати, артефактів матеріальної культури. В спеціальній літературі речі розглядаються практично виключно з точки зору їх функціонального призначення та фактологічної бази історичних досліджень (в археології, музеєзнавстві, етнографії тощо), або в загальнофілософському контексті (дихотомія «духовне та матеріальне», «штучне та природне», концепція «річ-властивість-відношення») В гуманітарних науках взагалі форма судження про штучний об'єкт є дуже близькою для форми буденного побутового судження, тому практично не співвідноситься з формальною логікою. Тому дуже актуальним на сьогодні є створення для дослідження матеріальних проявів культури відповідної наукової теорії.

В будь-яких фундаментальних наукових дослідженнях, зокрема гуманітарних, перш ніж розпочати власне процес дослідження, вкрай важливим є чітке окреслення його предметного поля, адже саме точність у його визначенні лежить в основі побудови всієї логічної структури дослідження. Під предметним полем ми розуміємо «сукупність феноменів, яке описуватиме теорія, побудована в результаті дослідження» [1, 34].

Широко відомо, що один і той самий об'єкт може бути предметом дослідження різних галузей науки. Тому дуже важливим є обґрунтування ракурсу та способу пізнання виділеного кола об'єктів, адже невпинний прогрес надає можливості переглядати, уточнювати і відкривати нові аспекти досліджуваних явищ. Особливо це актуально в гуманітарних науках, де сучасні вимоги до якості наукового знання вимагають перегляду з нової точки зору основних положень багатьох їхніх галузей. Це стосується і дослідження матеріальних артефактів культури.

За концепцією А. Флієра, яку поділяє багато науковців, в тому числі і автор, будь-яку науку за рівнем заглиблення у предмет, що вивчається, можна розділити на три ступені узагальнення знань про цей предмет. Різні епістемологічні рівні забезпечують специфічні методологічні підходи до предмету дослідження, а отже, і різний кінцевий результат процесу наукового пізнання.

Вищим, метафізичним рівнем, найзагальнішим за підходами до розв'язання пізнавальних завдань, традиційно вважається «філософія галузі пізнання або сфери діяльності» [2, 74]. В нашому випадку йдеться про філософію культури, в рамках якої формулюється сутність матеріальних культурних проявів та їх місце в системі світогляду ціннісних характеристик на найзагальнішому рівні. Проблеми культурних артефактів мають вирішуватися в таких галузях філософії культури, як дихотомія «духовне-матеріальне», «штучне-природне» та в діалогічній концепції «речі-властивості-відношення».

Натомість, найнижчий рівень, тобто найближчий до практичного застосування певної теорії, розв'язує прикладні наукові завдання, він більше звернений до опису феноменів, ніж до їх пояснення, причому не узагальнюючи, а в ракурсі їх конкретно-історичної унікальності. А.Флієр називає цей рівень «рівнем предметних узагальнень» [2, 76]. Екстраполюючи цей ракурс на дослідження матеріальних артефактів культури, можна виділити такі науки, як археологія, етнологія, музеєзнавство і т.п. в кожній з цих галузей наук матеріальна річ вивчається на різних підставах, і відповідно, дає дослідникові різну інформацію.

І, нарешті, зона «теорій середнього рівня» [2, 75] займає проміжок між метафізикою та емпірикою досліджуваних предметів. В рамках будь-якої гуманітарної науки можна виділити предметне поле досліджень, що стосуються вивчення механізмів

онтологію артефактів; культурологічному, що вивчає ціннісно-нормативні функції культурних проявів в різних галузях людської життєдіяльності; і прикладному, що висвітлює конкретно-історичну неповторність кожного артефакту матеріальної культури в рамках археології, етнології, музеєзнавства тощо. Ця послідовність має ієрархічну структуру: на першому і останньому рівні дослідження матеріальних артефактів сформульовано на рівні певних наук з точно виділеним предметом, обмеженим рівнем об'єктів, їх властивостей і відносин, що підлягають дослідженню, сформована (в різному ступені) методологічна база, і, нарешті, з'ясовані «проблемні» зони, тобто предметні області, що вимагають подальшого вивчення.

Щодо пізнання «середнього теоретичного рівня», який уособлює саме культурологічний підхід до досліджуваних феноменів, то в царині досліджень матеріальних артефактів культури досі не існує не тільки спеціальної науки, а навіть розгорнутої теорії, певної узагальнюючої концепції, на сьогодні це знання залишається лише на рівні «підходу».

Таким чином, враховуючи глобальні трансформаційні процеси в сучасному суспільстві, вітчизняна наука потребує дослідження матеріальних культурних проявів на філософському (онтологічному), культурологічному та конкретно-прикладному рівнях.

Список використаної літератури:

1. Новиков А.М. Докторская диссертация?: Пособие для докторантов и соискателей ученой степени доктора наук / А.М. Новиков - 3-е изд. - М.: Згвес, 2003 - 120 с.
2. Флиер А. Современная культурология: объект, предмет, структура / А. Флиер. - М.: Знание, 1983. - 252 с.